

Kloosterburen geeft geen krimp

kennisproductie
actieonderzoek
kennis-machtrelaties
rol wetenschapper

Kennis-machtrelaties en de rollen van onderzoekers

Burgerinitiatieven mobiliseren steeds vaker wetenschappers en wetenschappelijke kennis ten behoeve van de plan- en besluitvorming over het gebruik en de inrichting van het landschap. Aan de hand van het wetenschapswinkelproject 'Kloosterburen geeft geen krimp' laten we zien wat de verwevenheid van wetenschappelijk onderzoek met het bredere maatschappelijke besluitvormingsproces betekent voor de rollen van onderzoekers en het mobiliseren, produceren en gebruiken van wetenschappelijke kennis.

De initiatiefnemers van SintJan hebben een ambitieus plan opgezet om de leefbaarheid en vitaliteit van het Groningse krimp dorp Kloosterburen te behouden (Aalvanger & Breman, 2013). De rode draad in dit plan is de verbinding van de dorpsbewoners met de geschiedenis en traditie van het dorp en het omliggende landschap. Het voormalige kloosterterrein, gelegen tegen het Wad, wordt in ere hersteld en krijgt een verbindende functie voor verschillende sociale en economische activiteiten in het dorp. Zichtlijnen en wandelpaden rondom het dorp die door ruilverkaveling zijn verdwenen, worden opnieuw aangelegd om de beleving van het landschap en het dorpsgezicht te vergroten. Cultuurhistorische elementen, zoals de voormalige kloosterboerderij, de kloostertuin in het midden van het dorp en de kerk krijgen een functie in de zorg voor ouderen en gehandicapten (Stichting SintJan, 2007; 2013). SintJan betreft partijen uit de publieke en private sector bij het uitwerken van het plan. Zo is voor de herinrichting van de kloostertuin en het opzetten van duurzame teelten van bijzondere gewassen samengewerkt met landschapsarchitecten, boeren en lokale verwerkers. Voor het opzetten van gehandicapten- en ouderenzorg in leegkomende gebouwen is samenwerking gezocht met de gemeente De Marne, de provincie Groningen, zorginstellingen en de woningbouwcorporatie. Op het gebied van cultuur zijn naast de gemeente en de provincie ook kunstenaars en (lokale) culturele organisaties

betrokken. Voor de uitvoering van het plan op de lange termijn ziet SintJan een centrale rol weggelegd voor de dorpsbewoners van Kloosterburen.

Toen SintJan in 2012 een aanvraag voor onderzoek indiende, betwijfelden de coördinatoren van de Wetenschapswinkel aanvankelijk of een wetenschappelijk onderzoek wel iets kon bijdragen. SintJan had zichzelf professioneel georganiseerd en leek steun van veel verschillende partijen te krijgen. De onderhandelingen met de zorginstellingen en woningbouwcorporatie verliepen echter moeizaam en leverden weinig concrete resultaten op. Daarom vroeg SintJan de Wetenschapswinkel de valkuilen en obstakels in het onderhandelingsproces zichtbaar te maken. Op basis van deze reflectie zouden de onderzoekers SintJan van praktische tips voorzien om de onderhandelingen te stimuleren en sneller resultaat te boeken. Hiermee wilde SintJan het vertrouwen tussen de partijen versterken en tegelijk leerervaringen met andere burgerinitiatieven delen.

'Kloosterburen geeft geen krimp' is een goed voorbeeld van actieonderzoek waarbij wetenschappers samen met maatschappelijke partijen bepalen wat onderzocht wordt en hoe dat moet gebeuren (Bouma, 2015). Het project leent zich dan ook goed voor een analyse van de wisselwerking tussen de rol van de onderzoekers, de ingebrachte kennis en de onderlinge machtsrelaties tussen de partijen in het project. Het doel van dit artikel is niet het wetenschapswinkelproject te evalueren, maar

ALBERT AALVANGER EN
RAOUL BEUNEN

A. Aalvanger, MSc
Leerstoelgroep Strategische
Communicatie, Wageningen
UR, Postbus 8130, 6700 EW
Wageningen
albert.aalvanger@wur.nl
Dr. Ir. R. Beunen Faculty
of Management, Science &
Technology, Open Universiteit
raoul.beunen@ou.nl

Project Kloosterburen geeft geen krimp
Opdrachtgever Stichting SintJan Kloosterburen
Korte vraagstelling Hoe kan de samenwerking tussen burgerinitiatief SintJan, dorpsbewoners en publieke instanties worden verbeterd en welke lessen kunnen andere burgerinitiatieven hiervan leren?
Onderzoekers Albert Aalvanger (leerstoelgroep Strategische Communicatie, Wageningen UR) en Bas Breman (Alterra, Wageningen UR)
Periode mei 2012 – november 2013

Foto **Bas Breman**. 22 juni 2013, de jaarlijkse SintJansmarkt op het erf van boerderij Oldeklooster in Kloosterburen met 30 kramen, muziek, theater, terras en regionale producten.

de mechanismen bloot te leggen waarmee de rollen van de onderzoekers en kennis worden geconstrueerd. Zo'n analyse is goed mogelijk, omdat de rollen van de onderzoekers overduidelijk onderwerp waren van discussie en deze in de loop van het project ook anders geconstrueerd zijn. We presenteren eerst een theoretisch kader aan de hand waarvan we de veranderingen in rollen en kennis-machtrelaties analyseren. Vervolgens gaan we op het wetenschapswinkelproject zelf in, en laten we zien hoe de kennis-machtrelaties daarbinnen zijn verschoven. In de conclusie komen we terug op de consequenties die dit heeft voor de rol van de onderzoekers.

Kennis-machtrelaties bij actieonderzoek

Kennis speelt een belangrijke rol bij het nemen en legitimeren van besluiten. Kennis is daarbij onlosmakelijk verbonden met macht (Duineveld & Van Assche, 2011). De partijen gebruiken kennis om anderen te overtuigen van hun eigen werkelijkheidsbeeld en zo hun eigen machtspositie te versterken (Van Assche et al., 2014; Gray, 2002). Welke kennis nodig is en de manier waarop deze verkregen moet worden, staat in besluitvormingsprocessen daarom vaak ter discussie. Dat is ook het geval bij wetenschapswinkelprojecten of andere initiatieven waarbij burgers en wetenschappers in een gezamenlijk onderzoeksproces kennis ontwikkelen en vertalen naar een handelingsperspectief. Hierbij wordt over alle aspecten van het onderzoeksproces onderhandeld, zoals het afbakenen van de onderzoeksvraag, het bepalen van de methodiek, het verzamelen en analyseren van gegevens en het trekken van conclusies (Beunen et al., 2012; Hoppe, 1999).

Actieonderzoek en co-creatie van kennis hebben gevolgen voor de rol en positie van de wetenschappers en voor de waardering van wetenschappelijke kennis (Beunen & Opdam, 2011). De waarde en betekenis van de onder-

zoeksresultaten kunnen in het onderzoeksproces op verschillende manieren en momenten ter discussie worden gesteld. In sociaalwetenschappelijk onderzoek spelen daarbij de normatieve aannames en waarden van de onderzoekers én de relatie tussen de onderzoekers en de onderzoeksobjecten (personen, groepen, gemeenschappen, instanties) een belangrijke rol. Wat geldt als 'waarheid', is evenzeer het resultaat van onderhandeling tussen de onderzoekers en onderzoeksobjecten als tussen de gebruikers van het onderzoek (Finlay, 2002; Fischer, 2000; Maxey, 1999). Onder invloed van veranderende relaties en machtsverhoudingen kan de waarde en betekenis van kennis gedurende het proces steeds veranderen (Melucci, 1996). Hiermee wordt het onderzoeksproces waarin de kennis tot stand is gekomen anders gewaardeerd. De onderlinge samenwerking in het opzetten van het onderzoek en de rol van de onderzoekers wordt daarmee ook in een ander licht geplaatst.

Het project

Nog voor het Wetenschapswinkelonderzoek van start ging, was er al een intensieve samenwerking tot stand gekomen tussen SintJan, de gemeente, de provincie, twee zorginstellingen en de woningbouwcorporatie. De samenwerking had zelfs al tot enkele successen geleid, zoals het binnenhalen van een Belvederesubsidie en verregaande gesprekken met zorginstellingen over de verdeling van zorgtaken tussen bewoners en professionals. Ook de gesprekken met de woningbouwcorporatie over het overnemen van een aantal woningen voor de huisvesting van gehandicapten waren in een vergevorderd stadium. In de onderhandelingen kreeg SintJan financiële en politieke steun van de gemeente en de provincie. Ondanks al deze succesjes en inspanningen lukte het echter niet om concrete afspraken op papier te krijgen. Van de samenwerking met SintJan verwachtten alle

partijen een meerwaarde, maar tegelijkertijd vonden ze ook dat de plannen van de stichting onvoldoende tegemoet kwamen aan hun eigen problemen en belangen. Bij de start van het Wetenschapswinkelonderzoek klonken meningsverschillen over de samenwerking door in de discussie over de onderzoeksvragen en de verwachtingen naar de onderzoekers. Volgens SintJan lag de oorzaak van de moeizame samenwerking vooral in het gebrek aan kennis over haar verhaal, over wat zij als stichting wilde realiseren. Zowel de samenwerkingspartners als de bewoners zouden teveel focussen op de zorgplannen en het integrale karakter van het initiatief veronachtzamen. Gevraagd werd daarom te onderzoeken hoe *storytelling* gebruikt kon worden om “de zichtbaarheid van het initiatief te vergroten”. De beleidsmedewerkers van gemeente en provincie die aan de begeleidingscommissie deelnamen, trokken vooral de haalbaarheid van de plannen in twijfel. SintJan wilde graag dat de dorpsbewoners een actieve rol zouden vervullen in de uitvoering. Volgens gemeente en provincie was echter niet bekend of en in hoeverre bewoners hiertoe bereid en in

staat waren. Wanneer dit niet het geval zou zijn, zou het plan als geheel in gevaar komen. Dit leidde bij hen tot de vraag of er wel voldoende draagvlak was onder de bewoners.

De aanpak

De projectleiders van de Wetenschapswinkel besloten verschillende onderzoeksvragen te formuleren om de verschillende probleempercepties en afhankelijkheidsrelaties te adresseren. Ze hadden daarmee tot doel SintJan en de andere betrokken partijen een spiegel voor te houden en zo de onderhandelingen vlot te trekken. Bovendien zouden andere burgerinitiatieven met behulp van deze reflectie kunnen leren van de ervaringen in het project van SintJan. Door onderzoek te doen naar de kennis over en het gebruik van ‘het verhaal van SintJan’ werd tegemoet gekomen aan de wens om de zichtbaarheid van het initiatief te vergroten. Ook gemeente en provincie stonden hier achter, aangezien zij het initiatief graag als voorbeeld wilden stellen voor andere burgerinitiatieven. Verder werd onderzoek ge-

Foto's **Barend Hazeleger**, bvbeeld.nl. Krimp en leegloop zijn niet nieuw voor Noord-Groningen. Deze foto's en die op pagina 123 dateren uit 1988 en zijn in de omgeving van Godlinze gemaakt.

daan naar de achterliggende waarden van de betrokken partijen. Met deze kennis zouden ze beter kunnen inschatten wat ze voor elkaar zouden kunnen betekenen. Om meer inzicht te krijgen in de mogelijke rol die bewoners voor zichzelf zagen in de uitvoering van het initiatief zou ten slotte ook onderzoek gedaan worden naar het draagvlak en het gevoel van eigenaarschap bij de bewoners. Dit onderzoek werd uitgevoerd door studenten van Wageningen UR. In overleg met SintJan en de projectleiders van de Wetenschapswinkel kozen zij voor de methode van *Appreciative Inquiry*. Deze methode richt zich specifiek op de positieve aspecten van sociale systemen en krachten die veranderingen mogelijk maken (Barrett & Fry, 2005).

Interviewuitkomsten en duiding

De studenten vroegen de bewoners van Kloosterburen wat ze positief vonden aan SintJan en dachten te kunnen bijdragen. Hun aanpak, onder andere hun aanwezigheid op de jaarlijkse Sint Jansmarkt, werd door iedereen in de begeleidingscommissie gewaardeerd, maar omdat de studenten slechts vijftien inwoners hadden geïnterviewd, werd de representativiteit door SintJan in twijfel getrokken. De onderzoekers gingen daarin mee, maar gaven tevens aan dat het onderzoek wel aanleiding gaf tot zelfreflectie. Een belangrijk signaal was dat de initiatiefnemers van SintJan werden gezien als relatieve buitenstaanders. Hoewel misschien niet voor alle oorspronkelijke Kloosterbuurders gold dat zij zich niet verbonden voelden met het initiatief, zou het naar buiten brengen van dit signaal dat gevoel wel kunnen aanwakkeren en versterken. Verder was volgens de geïnterviewden onduidelijk wat het doel en de werkwijze van SintJan was. Enkele dorpsbewoners wilden wel een rol spelen, maar wisten niet hoe. Daarvoor was het initiatief nog te abstract, vonden ze.

Om inzicht te krijgen in de manier waarop SintJan het eigen verhaal beter kon vertellen, werden interviews met vertegenwoordigers van de woningcorporatie en zorginstellingen gehouden. Deze geïnterviewden legden de nadruk echter vooral op de aanpak door SintJan. Volgens hen vulde SintJan haar centrale rol in het bij elkaar brengen van partijen niet altijd goed in: “SintJan heeft weinig oog voor de belangen van andere partijen. De waarden van SintJan worden erg zwaar aangezet.” Meerdere partijen benadrukten de centrale rol die bewoners van Kloosterburen in de plannen moesten krijgen en trokken vervolgens het draagvlak in twijfel: “SintJan spreekt niet de taal van de bewoners”, en: “Door sommige bewoners wordt SintJan gezien als een eliteclub.” Ook werd de haalbaarheid ter discussie gesteld, onder meer door de gemeente en de provincie: “Al tijdens het begin van het initiatief werd door een gedeputeerde benadrukt dat SintJan teveel vasthield aan het brede kader”.

De uitkomsten van de interviews werden in de begeleidingscommissie besproken. Daarbij weerlegde SintJan de kritiek van de geïnterviewde partijen door te verwijzen naar het onderscheid tussen de ‘systeemwereld’ en de ‘leefwereld’. Organisaties als gemeente, provincie, zorginstellingen en woningstichting werden gezien als onderdeel van de systeemwereld. Deze laat zich per definitie niet verenigen met de ‘leefwereld’ van SintJan, waarin alles draait om integraliteit en informele contacten. Het verschil tussen de systeem- en leefwereld werd opgevoerd als verklaring voor de moeizame onderhandelingen. Andere organisaties waren ‘simpelweg’ nog niet klaar voor een vooruitstrevend initiatief als dat van SintJan.

De rol van het onderzoek

Het onderzoek heeft een belangrijke rol gespeeld in de manier waarop de plannen van SintJan zijn uitgevoerd.

Mede door het onderzoek naar de betrokkenheid van de bewoners in Kloosterburen heeft SintJan nog meer ingezet op het betrekken van deze bewoners. Dit resulteerde in een tweede onderzoek, nu naar de herinrichting van de Kloostertuin, waarbij expliciet aandacht werd besteed aan de rol van bewoners. Ook is extra ingezet op de samenwerking met andere verenigingen in het dorp om zo de relatie met de dorpsbewoners te versterken. Omdat de duiding van SintJan veel weerslag vond in de begeleidingscommissie, zijn een poster en brochure ontwikkeld over het verschil tussen de systeemwereld en de leefwereld. Met deze materialen konden bestuurders en beleidsmedewerkers reflecteren op hun eigen (vooruitgeschoven) positie tussen die twee werelden en de kennis hierover in hun eigen organisatie delen. Door het onderzoek is ook inzichtelijk gemaakt wat de betrokken partijen voor elkaar zouden kunnen betekenen (en wat niet). De gemeente en de provincie hebben SintJan gesteund in het verkrijgen van een experiment-

status. Daarnaast werd de samenwerking met de woningcorporatie definitief stopgezet en met de zorginstellingen juist versterkt. Dit heeft uiteindelijk geresulteerd in huisvesting voor gehandicapten in een bestaand verzorgingstehuis dat met sluiting werd bedreigd. Ten slotte heeft het onderzoek laten zien dat het verhaal van SintJan anderen in beweging kan brengen. SintJan blijft het eigen verhaal dan ook verspreiden om dorpsbewoners en organisaties te inspireren en het initiatief verder uit te breiden.

De veranderende rol van onderzoekers

De analyse van dit wetenschapswinkelproject laat zien dat het onderzoeksproces en de resultaten daarvan in onderhandeling tussen de verschillende partijen tot stand komen. SintJan, de gemeente en de provincie hebben geprobeerd hun eigen machtspositie te versterken door binnen de begeleidingscommissie het onderzoek een bepaalde richting op te duwen. Voor SintJan was

het onderzoek een manier om de zichtbaarheid van het initiatief op regionale en nationale schaal te vergroten. De gemeente en de provincie hebben geprobeerd het draagvlak onder bewoners onderwerp van onderzoek te maken, mede om SintJan zover te krijgen meer bewoners te betrekken en het project in kleinere stukken op te knippen. Dat zou tot sneller resultaat leiden wat de geboden financiële en politieke steun zou kunnen legitimeren. Gedurende het hele onderzoeksproces waren zowel het onderzoeksresultaat als de totstandkoming van dat resultaat onderwerp van discussie. De onderzoekers zijn daarbij voortdurend de dialoog aangegaan met SintJan, de gemeente en de provincie om hen een spiegel voor te houden en het onderlinge vertrouwen te herstellen.

Het wetenschapswinkelproject in Kloosterburen laat zien dat en hoe onderzoekers onderdeel worden van een voortdurend onderhandelingsproces. In eerste instantie werden de onderzoekers door SintJan, de gemeente en de provincie als actiehelden binnengehaald, in de verwachting dat zij verschillende problemen in het proces zullen oplossen. Voor SintJan verschuift de rol van de onderzoekers gaandeweg meer naar die van zondebok. Het onderzoek wordt op sommige momenten eerder gezien als schadelijk dan positief voor het initiatief. De studenten lijken vooral te worden gezien als helden tegen wil en dank. Hun inzet en enthousiasme wordt door alle betrokkenen gewaardeerd, maar hun bijdrage wordt gemarginaliseerd als SintJan uitspreekt, dat zij studenten betreft om hen iets te leren. De geïnterviewde bewoners hebben de onderzoekers vooral gezien als spreekbuis om hun waardering, zorgen en wensen met betrekking tot het initiatief uit te spreken.

Het wetenschapswinkelproject in Kloosterburen legt een aantal mechanismen bloot dat ook bij andere onderzoeken naar het gebruik en inrichting van het land-

schap een rol speelt. Kennis en macht zijn daarbij onlosmakelijk met elkaar verbonden. Deze machtsmechanismen zijn zelden duidelijk zichtbaar en krijgen dan ook relatief weinig aandacht. Ze worden meer zichtbaar als landschapsonderzoek het karakter van actieonderzoek krijgt waarbij meer partijen met uiteenlopende perspectieven en belangen actief bij het onderzoek betrokken worden. Uit de interactie tussen die partijen blijkt al snel dat kennis een object van onderhandeling is. Zeker in die situaties waarbij burgerorganisaties wetenschappelijke kennis mobiliseren om zich te verzetten tegen de plannen en ideeën van andere instanties. Een grotere nadruk op transdisciplinair onderzoek waarbij gestreefd wordt naar een sterke inbedding van wetenschappelijk onderzoek in maatschappelijke processen, betekent dat niet alleen de onderzoeksresultaten, maar ook de onderzoeksvragen, de onderzoeksmethode en de rol van de wetenschapper onderwerp van discussie worden.

Actieonderzoek gaat niet alleen over de inhoud, maar ook over de onderzoeker. De rol van de onderzoeker wordt (deels) bepaald door verwachtingen van de verschillende partijen en door hun onderlinge onderhandelingen. Het onderzoeksproces wordt ingebed in een breder maatschappelijk proces als zoveel mogelijk relevante partijen in het onderzoek worden meegenomen, wat bij wetenschapswinkelprojecten het streven is. Wanneer partijen zeer uiteenlopende perspectieven en belangen hebben, kan dit aanleiding zijn voor veel discussies in en over het onderzoeksproces. Het maatschappelijke proces en het onderzoeksproces beïnvloeden elkaar continu. Hierbij veranderen rollen, relaties en kennis in een onderling samenspel. Wanneer de onderlinge relaties en identiteiten van actoren veranderen, kan dit leiden tot een nieuwe rol van de wetenschapper en tot een andere waardering van kennis.

Wetenschapswinkelprojecten laten zien dat het co-creë-

---

ren van kennis er toe kan leiden dat wetenschappers grip verliezen op het onderzoeksproces en de uitkomsten daarvan. Nog meer dan bij traditionele vormen van wetenschappelijk onderzoek zijn zij immers verweven met het spel van publieke besluitvorming. Voor wetenschappers die bereid zijn uit hun ivoren toren te komen, betekent dit dat ze moeten beseffen dat ze daarmee onderdeel worden van andere, en vaak bredere, maatschappelijke en politieke processen. Daarmee vergroten ze hun zichtbaarheid en de kans op impact, maar die impact kan wel eens anders tot stand komen dan ze op voorhand bedacht hadden.

Summary

Power/knowledge relations and the roles of scientists in the science shop project SintJan Kloosterburen

Albert Aalvanger & Raoul Beunen

Science-society interface, action research, identity construction

Landscape research is increasingly taking the form of action research. This article explores which consequences this has for the roles of scientists and knowledge. It presents a theoretical perspective for understanding the power/knowledge dynamics at work in action research projects and draws on the science-shop project SintJan Kloosterburen to illustrate how roles and knowledge are actively negotiated between involved actors and influenced by the wider societal debate in which the research process is embedded. Although action researchers often present themselves as heroes and bringers of knowledge, the actual processes and mechanisms at work urge another understanding of the role of researchers and knowledge within action research.

Literatuur

- Aalvanger, A. & B. Breman, 2013.** Een vruchtbaar initiatief : lessen en ervaringen van SintJan Kloosterburen. Wageningen, Wetenschapswinkel Wageningen UR.
- Barrett, F.J. & R.E. Fry, 2005.** Appreciative inquiry: A positive approach to building cooperative capacity. Taos Institute Publications, Chagrin Falls, OH.
- Beunen, R. & P. Opdam, 2011.** When landscape planning becomes landscape governance, what happens to the science? *Landscape and Urban Planning*, 100(4), 324-326.
- Beunen, R., M. Duineveld, R. During, G. Straver & A. Aalvanger, 2012.** Reflexivity in performative science shop projects. *International Journal of Community Research and Engagement* 5, 135-151.
- Bouma, J., 2015.** Transdisciplinariteit en organisatie van het onderzoek. *Landschap*, 32/2: 90-95.
- Duineveld, M. & K. Van Assche, 2011.** The power of tulips: constructing nature and heritage in a contested landscape. *Journal of Environmental Policy & Planning*, 13(2), 79-98.
- Finlay, L., 2002.** "Outing" the Researcher: The Provenance, Process, and Practice of Reflexivity. *Qualitative Health Research*, 12(4), 531-545.
- Fischer, F., 2000.** Citizens, experts, and the environment : the politics of local knowledge. Durham, NC: Duke University Press.
- Gray, B., 2002.** Framing of environmental disputes. In R. Lewicki, B. Gray & M. Elliott (Eds.). *Making sense of intractable environmental conflicts: Concepts and cases*. Washington/Covelo/London: Island Press: 11-34.
- Hoppe, R., 1999.** Policy analysis, science and politics: From 'speaking truth to power' to 'making sense together'. *Science and Public Policy*, 26(3), 201-210.
- Maxey, I., 1999.** Beyond boundaries? Activism, academia, reflexivity and research. *Area*, 31(3), 199-208.
- Melucci, A., 1996.** *Challenging codes : collective action in the information age*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Stichting SintJan, 2007.** SintJan. Alles van waarde.
- Stichting SintJan, 2013.** Cahier 2: Atelier van de Zorg.
- Van Assche, K., R. Beunen & M. Duineveld, 2014.** *Evolutionary Governance Theory: An Introduction*: Springer.